

Н.В.САПАК,

кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри дизайну ВП «МФ КНУКіМ»,
м. Миколаїв

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИЗАЙНУ В МИКОЛАЄВІ

Актуальність дослідження.Сьогодні є очевидним, що економічний і культурний розвиток нашої держави, підвищення добробуту і духовності населення неможливі без такої важливої сфери діяльності як дизайн. Багатоаспектна система сфери використання та діяльності дизайнерів стимулює науковців на детальне дослідження витоків дизайну, соціальних, економічних, мистецьких та інших підстав, що призвели до його розвитку, як в цілому, так і в окремих мистецьких осередках, промислових і культурних центрах. Не виключенням є й промисловий Миколаїв, де сформувалося дизайнерське середовище, що суттєво вплинуло на соціально-культурне життя міста.

Постановка проблеми. Започаткування дизайну в Миколаєві має свої особливості. Вони пов'язані з промисловим характером міста; наявністю суднобудівних заводів, а відповідно розвитком металообробки та металопластики; розвитком прикладних ремесел; створенням професійного художнього середовища та розвитком художньої освіти.

Мета дослідження. Питання становлення дизайну в Миколаєві залишалося за межами інтересів науковців. Значні досягнення в цій сфері, перш за все в архітектурному дизайні, викликало необхідність дослідження, яке не претендує на вичерпність, а робить лише першу спробу у визначенні головних стимулюючих факторів цього процесу і головних етапів формування, акцентує увагу на відомих пам'ятках минулого, що являють собою яскраві зразки художнього оформлення громадських і житлових споруд, на створенні професійного середовища.

Аналіз джерел.Головними джерелами з теми є праці українських дослідників: С.М.Боньковської, В.І.Тимофеєнка, В.Ю.Могилевського присвячені ковальству в Україні, його технології, функціональному призначенню та художньо-естетичним особливостям. Праці миколаївських дослідників: Ю.С.Крючкова, Н.О.Кухар-Онишко про архітектурну спадщину Миколаєва; В.В.Малини про народне мистецтво Півдня України; статті Н.В.Сапак про становлення та розвиток художньої освіти в Миколаєві, а також про металево-пластичну архітектуру міста.

Витоки дизайну в Миколаєві пов'язані з металево-пластичною, що стало характерною ознакою архітектурних споруд міста. З часу будівництва міста, яке розпочалося на межі XVIII-XIXст., в його архітектурі значна увага приділяється металево-декоративному вбранню. Виміряна простота, пропорційність та

модульність класицистичної забудови як найкраще об'єднались з можливостями металу, який мав різноманітні мотиви: кола, меандру, акантового листа, рослинного орнаменту з квітів та лаврового листа, а також геральдичних знаків, прутів з сокирами, щитів, мечів, шоломів. Виконавцями задуму архітекторів і художників були майстри металообробки які працювали на стапелях великих заводів «Россуд», «Наваль», в окремих ремісницьких об'єднаннях, майстернях, де вироблялись різні за призначенням речі широкого вжитку.

До художньої спадщини цієї доби належать огорожі. Так огорожа миколаївської обсерваторії складає візерунчасті чавунні ґрати строгого класичного малюнку, які гармонійно узгоджувались з архітектурою центрального корпусу обсерваторії та відокремлювали територію від місцевого ландшафту. В техніці лиття виконано огорожу кафедрального собору Різдва Богородиці. В цьому творі простежується багатство технічних прийомів. Стовпи та сама огорожа представляє ритмічне мереживо, елементи якого виконані в техніці кування, штампування, лиття та чеканки. З II половині XIX ст. з розповсюдженням еkleктики металеве вбрання разом з архітектурою стилізується під стилі минулого. Способом художнього лиття зроблені ряд творів цього періоду, в тому числі огорожа на місті колишньої мечеті, металеві оформлення усипальниці родини Аркасів, що на старому кладовищі біля храму Всіх святих.

Значний інтерес в аналізі витоків дизайну, представляють брами. Запозичені з античної архітектури форми тріумфальних арок і парадних в'їздів стали основою для проектування і будівництва споруд такого функціонального призначення. З високим художнім смаком виконано браму суднобудівної верфі на річці Інгул (нині завод ім. 61 Комунара). Збудована 1842 року (архітектор К.Акройд) вона зберегла колишню форму у вигляді великого арочного проїзду.

Значно розширилося виробництво художнього металу в Миколаєві завдяки братам А. і Л. Донським. 1884 року вони заснували кузню, що згодом виросла в завод сільськогосподарських машин. До цього часу збереглася адміністративна споруда заводу. Головним його вбранням є металеві огорожі балконів. Вони мають виразну об'ємну випуклу форму і виконані в техніці ковальства і карбування.

На початку XX ст. в архітектурі міста набуває розвитку модерн, який слідує за еkleктикою та частково взаємодіє з нею. Вільні території головних вулиць забудовуються будинками нового типу. Це банки, готелі, торгові та прибуткові дома, культові споруди, житлові будинки. В їх екстер'єрі та інтер'єрі значну роль відігравали сходи, ґрати, декоративний візерунок і елементи символіки. В будинку центрального РАГС, де колись знаходилась міська бібліотека (архітектор Є.А.Штукенберг) привертає увагу вертикально-гвинтові сходи у вестибулі. Вони пофарбовані у бронзовий колір, вписуючись у теплу гамму кольорів інтер'єру.

Значну групу металевої декоративної пластики складають віконні та дверні ґрати. Головним чином вони зроблені способом ковальства. Характерним прикладом такого виду виробів є ґрати парадних дверей міської дитячої художньої школи (колишній купецький будинок). Будівлю прикрашає єдина в місті ротонда-ліхтарик на даху з фігурою Меркурія з чистого цинку. В дверних ґратах чітко виявляється використання рослинних мотивів в дусі модерну. Звільнення від підкорення старому принципу суворої єдності форм надало ковалям більш творчої свободи в металевій пластичності форм.

Найбільшим за кількістю зразків металевої пластики є навіси та козирки над вхідними дверима. Вони мають різні форми: плоскі, дугоподібні, трикутні, односкатні, двоскатні і створені в техніці ковальства або лиття. В багатьох них головними є рослинні мотиви модерну. Разом з дверними ґратами навіси та козирки акцентують увагу на вході в будинок і, як правило, є єдиним декоративним вбранням приватних будинків.

Архітектурний дизайн в Миколаєві спирався на прикладні ремесла, що мали на Півдні свої особливості, пов'язані з багатонаціональним складом населення. Поширеного розвитку набуває деревообробка. В міській архітектурі майстерність різьбярів найбільш виявилась в оформленні парадних дверей, віконних рам. Здобувши поширення за часів еклектики і модерну дерев'яні вхідні двері відповідають стилістичним характеристикам будівлі та разом з металевими ґратами створюють величні композиційно акцентовані входи будинків. Так, дерев'яні двері будинку художньої школи за конфігурацією і набором декоративних елементів не єдині в місті. Такі ж різьблені двері та вікна виконані в техніці високого рельєфу можна бачити в одно-двоповерхових будинках на Адміральській, Нікольській, Спаській, Потьомкінській та інших вулицях міста.

Своєрідний внесок ремісників і в архітектурну кераміку. Відомо, що вже 1790 року в Миколаєві працювали два цегляних заводи де виготовляється будівнича кераміка. З цегли будуються приватні будинки, лікарні, культові споруди, заводські цехи та інші будівлі. Відома лікарня доктора Кенігсберга (нині водолікарня) побудована в так званому мавританському стилі (інженер Й. Рейхенбергом, архітектор Е.А.Штукенберг). У фасаді двоповерхової споруди застосована декоративна кладка розфарбованих цеглин (поліхромія), що надає їй святкового, але стриманого вигляду.

В ландшафті міста важливою силуетною домінантою є польський костюл (архітектор В.А.Домбровський). Велична споруда привертає увагу рельєфною кладкою цегли. Головний архітектурно-декоративний арочний елемент повторюється в різних варіаціях. Разом з аркатурним ланцюжком, стрілчастими завершеннями веж, вікнами-розами створено виразний стилізований в готичному дусі фасад, який відповідає кращим зразками польської культової архітектури.

Будинок з совами, що розташований на проспекті Леніна є зразком одноповерхового житлового будинку. Він має характерний для цегляної кладки геометризоване декорування стіни у вигляді великих і малих ніш, які створюють неглибокий, але виразний рельєф. Гра світла і тіні на поверхні стіни надає фасаду виразності. Доповнюють декор рельєфні композиції із зображенням птахів.

Подальший розвиток дизайну в Миколаєві пов'язано також із становленням художньої освіти. На межі XIX-XX століття в місті відкриваються приватні художні школи і студії. З 1910 року діє школа малювання, креслення і ліплення ім. В.В.Верещагіна, яка 1920 року реорганізується у Вільні художні майстерні. Здійснюється робота з декоративно-художнього оформлення міста.

Важливим етапом на шляху формування дизайн освіти стає заснування 1930 року художнього технікуму. Головна увага у навчальному процесі відводилась формуванню професійної грамотності вихованців, придбанні практичних навичок. Тому студенти без відриву від навчання виконували творчі замовлення з оформлення інтер'єрів і фасадів. Їхніми силами були виконані скульптурні рельєфи миколаївського будинку спеціалістів, фрески в залі технікуму, скульптурний комплекс героям Сиваша та інше.

Подальший розвиток дизайн освіти припадає на II половину століття, коли при Обласному науково-методичному центрі народної творчості працювали курси з підготовки художників-оформлювачів. Це час значної активізації художнього життя в місті. 1970 року створено Миколаївське відділення Спілки художників України. Виставкова зала та майстерні художників стають центром формування художніх смаків, наочною школою для всіх, хто бажає присвятити своє життя мистецтву. На базі Спілки створюється перша в місті творча група дизайнерів проєктантів. Фахівці розробляють проєкти: дитячого містечка „Казка”, музею суднобудування і флоту, українського музично-драматичного театру, бібліотеки ім. Кропивницького, металеве вбрання зоопарку та багато іншого.

Наступним кроком на шляху формування школи дизайну стало відкриття 1992 року на базі Миколаївського філіалу Київського інституту культури кафедри ДПМ з напрямками підготовки: художня обробка тканини, художня обробка деревини. А вирішальним етапом стало створення 2001 року в МФ КНУКіМ кафедри реставрації і графічного дизайну, з 2006 року кафедри дизайну зі спеціалізаціями: дизайн середовища, графічний дизайн, дизайн одягу. До викладання були залучені провідні фахівці, художники, дизайнери. За 10-15 років кафедра утворилась у професійну школу дизайну. В концепції розвитку кафедри: здійснення підготовки фахівців згідно вимог сучасної дизайн освіти, орієнтація на досягнення світового і вітчизняного досвіду, максимальне наближення навчального процесу і практики, розвиток самостійного творчого мислення студентів.

Висновки. Отже, розвиток художнього металу, дерев'яного різьблення в архітектурі, мистецтва цегляного будівництва в Миколаєві підготувало підґрунття для подальшого розвитку архітектурного дизайну. Ремісничий досвід був підтриманий відкриттям художнього технікуму, створенням професійного творчого середовища, що стимулювало необхідність підготовки фахівців дизайнерів вищій школі. Таким чином, дизайн в Миколаєві пройшов шлях від окремих ремесел до комплексної підготовки дизайнерів здатних вирішувати проектні завдання згідно вимог часу.

Література:

1. Боньковська С. М. Ковальство на Україні (XIX - початок XX ст.). – К.: Наукова думка, 2003.
2. Крючков Ю.С. Град святого Николая. – Николаев, 2003.
3. Кухар-Онишко Н.О. Архітектура Миколаєва (кінець XVIII – початок XX століть). – Миколаїв, 2001.
4. Могилевский В. Ю. Художественный металл в архитектуре Киева середины XVII – начала XX ст. / Автореферат дис. на соиск. уч. ст. канд. искусствования. – М., 1990.
5. Сапак Н. Художня освіта на Півдні України в першій третині XX століття // Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр. – К.: СПД Кравчук В.К., 2003. – Вип. 3. – С. 331–338.
6. Сапак Н.В. Деякі аспекти розвитку художнього металу XIX – початку XX століття на прикладі архітектури міста Миколаєва // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв: Зб. наук. пр. – Харків: ХДАДМ, 2011. – № 4. – С. 144-147.
7. Тимофеєнко В.І. Брами, огорожі південних міст. – К., 1994.